

Mededelingen & Project Inhaalslag

Nr. 20, maart 2007

Meetnet Amfibieën
Mededelingen

Bestemd voor waarnemers en medewerkers van Meetnet Amfibieën en Inhaalslag Verspreidingsonderzoek Amfibieën

Aan de Mededelingen werkten mee:
Edo Goverse (redactie)

Annie Zuiderwijk

Gerard Smit

Ingo Janssen

Frans Kuenen

Tom van der Meij

Teddy Dolstra

Jelle Hofstra

Mai Arets

Sander Hunink

Correspondentieadressen:

RAVON-Werkgroep Monitoring
Universiteit van Amsterdam
Postbus 94766
1090 GT Amsterdam
Tel. 020 - 525 7332
Fax. 020 - 525 5402
www.ravonwm.org

Project Inhaalslag Verspreidingsonderzoek
Amfibieën & Reptielen
Postbus 1413
6501 BK Nijmegen
Tel. 024-3653270
www.ravon.nl

E-mail medewerkers:
goverse@science.uva.nl
zuiderwijk@science.uva.nl
ijanssen@science.uva.nl
gerard.smit@hccnet.nl
inhaalslag@ravon.nl

Creemers, R., 2004. Amfibieën en reptielen: honkvast. In: R. Roos & S. Woudenberg (red.). Opgewarmd Nederland: klimaatverandering, natuur, water, landbouw, effecten, aanpak. Pp. 69-71.
Van Buggenum, H.J.M. & R. Creemers, 2005. Vervroegde eiafzet bij de bruine kikker? Het berekende begin van eiafzetperiode werd beïnvloed door het aantal waarnemingen. Natuurhistorisch Maandblad 94(9):269-272.

Reeds gestart Terwijl wij nog bezig waren het 2006-seizoen af te ronden kwamen de eerste meldingen binnen van actieve amfibieën. In zekere zin was dit te voorspellen omdat er nauwelijks sprake is geweest van een winter. Het KNMI sloot de meteorologische winter af met een gemiddelde temperatuur van 6,5°C, terwijl dat 'normaal' 3,5°C is! De afgelopen winter staat nu te boek als de warmste winter sinds drie eeuwen. Zelf heb ik nog lang geloofd in een koude periode, net als de afgelopen twee jaar toen er in maart een dik pak sneeuw viel en het flink vroom. Maar nee, de zachte winter is naadloos overgegaan in een zalig voorjaar, met tenslotte nog een paar maartse buien toe. Eind februari en begin maart kwamen er al meldingen binnen over de paddentrek, padden in amplex, borrelende heikkikkers en knorrrende bruine kikkers en zelfs fluitende vroedmeesterpadden. Ook werd de eiafzet gemeld van kleine watersalamanders, Alpenwatersalamanders, gewone padden, bruine- en heikkikkers. Het voortplantingsseizoen is dit jaar vroeg begonnen! Maar is dit wel extreem?

Natuurlijk wordt er veel gesproken over het opwarmen van de aarde en met dit weer zegt iedereen direct dat de natuur van slag is. Het klimaat verandert, maar de directe (statistische) links met onze soortgroepen zijn vooralsnog moeilijk te leggen omdat er weinig goede datareeksen voorhanden zijn. Er zijn de laatste jaren weliswaar steeds vroegere waarnemingen bekend, maar deze kunnen, tot nu toe, toegeschreven worden aan de uitbreiding van het waarnemingsbestand (Creemers 2004). Voor de bruine kikker in Limburg is dit nog eens nagerekend en ook hier werd geconcludeerd dat de 2,5 halve dag vervroeging van de eiafzet wordt verklaard door de groei in de dataset (Van Buggenum & Creemers). Maar toch worden elders in Europa statistisch onderbouwde vervroegde eiafzettingen gemeld (Polen, Engeland, Finland en Duitsland).

Voor alle waarnemers is het natuurlijk een compliment dat er meer en meer amfibiewaarnemingen worden doorgegeven. Blijf dat vooral doen, hoe vroeg dan ook. Inmiddels heeft iedereen zijn telformulier ontvangen, dus: aan de slag!

Edo Goverse

Eiklomp bruine kikker Foto: Arnold Boer

Resultaten 2006

Hieronder worden de **voorlopige** resultaten gepresenteerd van het Meetnet Amfibieën. De indexen en zijn beoordelingen die hier opgetekend staan kunnen nog enigszins wijzigen als we bij nadere analyse nog foutjes tegenkomen of blijkt dat er vertekening in zit. Alle waarnemingen van heel Nederland zijn per soort geclusterd dus het geeft de Nationale trend weer. Hoe de indexen tot stand komen is na te lezen in de Meetnet Amfibieën Mededelingen 17 & 18. Er zijn drie grafieken met indexen en hun beoordeling opgenomen. Op pagina 5 staat een tabel weergegeven met tips wanneer te monitoren voor welke soorten. We willen hierbij iedereen hartelijk danken voor het monitoren!

Kikkers

De bruine kikker, boomkikker, heikkikker, groene kikkercomplex en de poelkikker zijn allen goed vertegenwoordigd in het Meetnet. Voor deze soorten is het aantal meetlocaties (voortplantingswateren) toegenomen en de steekproef is groot genoeg om de populaties goed te kunnen beoordelen.

De **bruine kikker** laat, net als in 2005, een *matige toename* zien. In de meeste telgebieden door heel Nederland komt deze soort voor.

Dit geldt ook voor het **groene kikkercomplex**, ook deze laat een *matige toename* zien. In bijna de helft van alle gemonitorde waterjes worden groene kikkers aangetroffen, in totaal wordt deze soort in 1029 wateren gezien en gevolgd!

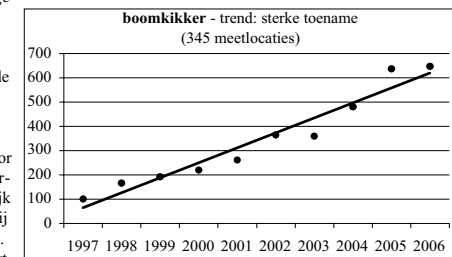
De indexen van de **poelkikker** wordt bepaald door het groene kikkercomplex te volgen in poelkikkerleefgebieden. Deze leefgebieden zijn voornamelijk de hoge zandgronden en uiterwaarden waarvan bij RAVON bekend is dat er poelkikkers voorkomen. De poelkikker heeft als beoordeling dat deze soort *stabiel* voorkomt.

De **meerkikker** wordt nog niet gepresenteerd omdat deze soort nog niet goed in ons bestand is verwerkt. We willen voor de meerkikker volgend jaar dezelfde aanpak gebruiken die we bij de poelkikker hanteren, dus door het groene kikkercomplex te analyseren binnen meerkikkerleefgebied. Je ziet vaak dat nieuwe waarnemers pas na hun tweede jaar monitoren het een uitdaging vinden om ook de verschillende soorten van het groene kikkercomplex op naam te brengen, waardoor de pas op naam gebrachte soort ineens cijfermatig toeneemt, wat niet conform de werkelijkheid is.

Een moddervette meerkikker.
De foto is genomen bij de Oostvaardersplassen door Ingo Janssen.

Ook het voorkomen van de **heikkikker** staat vooralsnog te boek als *stabiel*. Deze soort wordt inmiddels in 181 wateren gevolgd. De volgende stap is om deze resultaten nader te analyseren om te kijken in hoeverre de telgebieden representatief verspreid liggen binnen zijn leefgebied.

De **boomkikker** blijft natuurlijk een succesverhaal, wat goed is te zien bij de indexen van deze soort: een spectaculaire *sterke toename* (zie figuur hierboven)! Duidelijk is te zien dat er in 2006 bijna net zoveel boomkikkers zijn geteld als het jaar ervoor. Het aantal meetlocaties lijkt flink toegenomen (2,5 keer zoveel) in vergelijking met de voorgaande jaren. Dat is grotendeels het gevolg van het feit dat we nu in de gelegenheid zijn om alle waarnemingen uit de Achterhoek op waterniveau op te nemen in het Meetnet. Deze gegevens worden voornamelijk verzameld door Jan Stronks van Staring Advies voor de Provincie Gelderland en we zijn dankbaar voor hun medewerking. Dit brengt ons tevens op de belangrijkste kanttekening van deze resultaten. Zolang de indexen niet gewogen zijn bepaalt de Achterhoek de richting van de trend, maar aan de andere kant herbergt de Achterhoek wel het grootste boomkikkerbolwerk van Nederland.

Padden

Net als de bruine en de groene kikker wordt de **gewone pad** op veel locaties gevolgd (914 wateren) en ook deze soort laat, net als in 2005, een *matige toename* zien.

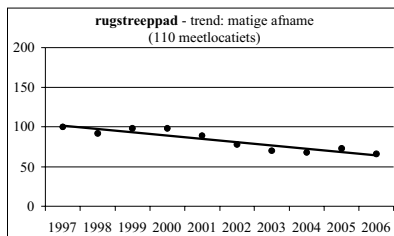

Foto: Edo Goverse

In de vorige Meetnet Amfibieën Mededelingen werd al geschreven dat de **rugstreeppad** bijna betrouwbaar in het Meetnet vertegenwoordigd is. De voorlopige resultaten laten nu zien dat er sprake kan zijn van een *matige afname* in Nederland. Het is nog niet mogelijk conclusies hieraan te verbinden omdat het noodzakelijk is om eerst wat dieper in de data te duiken om te begrijpen wat deze indexen ons zeggen.

De indexen van de **vroedmeesterpad** laten nog geen betrouwbare uitspraak ontlocken en zijn beoordeling is dan ook *onzeker*. De index laat wel zien dat deze soort het afgelopen jaar ietwat minder is waargenomen in vergelijking met het jaar ervoor. In het natuurlijke leefgebied van de vroedmeesterpad is veel veranderd. Veel maatregelen zijn genomen in het kader van het Soortbeschermingsplan (SBP). We hebben het afgelopen najaar samen met de coördinatoren van het SBP, Ben Crombaghs & Wilbert Bosman, opnieuw alle gegevens op een rij gezet en met elkaar afgestemd om hiaten in de verschillende databases te voorkomen. Ook hebben zijzelf klassen toebedeeld aan het aantal geschepte larven en dit aangevuld met de kooractiviteiten die verzameld zijn door de waarnemers van het Platform Geelbuikvuurpad & Vroedmeesterpad. Helaas is de populatieberekening voor de **geelbuikvuurpad** nog niet afgerond, waardoor we deze soort pas in de volgende nieuwsbrief inhoudelijk kunnen behandelen.

De **knofflookpad** is nog steeds niet betrouwbaar vertegenwoordigd in het Meetnet. In de toekomst willen we gaan proberen om met behulp van de landelijke RAVON-database de aan- of afwezigheid van deze soort te bepalen in samenwerking met het CBS. Misschien levert dit betere resultaten op.

Salamanders

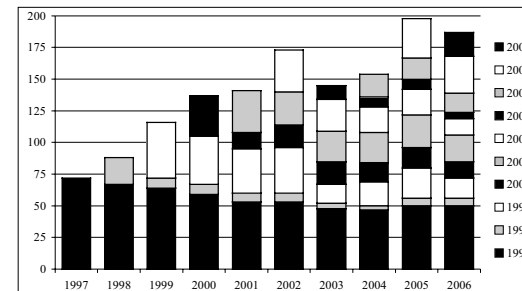
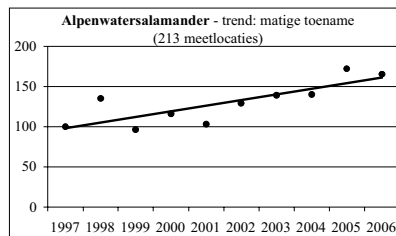
Dat het met alle "algemene soorten" goed gaat wordt cijfermatig niet aangetoond voor de **kleine watersalamander**. De beoordeling voor deze soort is een *matige afname*, ondanks dat hij in 831 wateren wordt gevolgd. We willen graag de waarnemers oproepen ook voor deze soort avondbezoeken in te plannen om te voorkomen dat er een cijfermatige afname plaatsvindt die wellicht niet overeen komt met de werkelijkheid. De voorlopige indexen geven ook bij de **vinpootsalamander** aan dat deze soort *matig afneemt*. We zouden graag van de waarnemers willen horen of hun eigen veldervaringen overeen komen met deze beoordeling.

De **Alpenwatersalamander** heeft, net als in 2005, als beoordeling een *matige toename*. Deze soort wordt gevolgd in 213 wateren met een representatieve spreiding over zijn natuurlijk leefgebied.

Foto: Gerard Smit

De populatieontwikkeling van de **kamsalamander** is onzeker. In de afgelopen 10 jaar zijn de fluctuaties in de getelde aantallen te groot geweest om met zekerheid iets over de trend te zeggen. Deze soort is in 2006 minder vaak waargenomen dan in de twee jaren ervoor. De kamsalamander krijgt ook in 2007 extra aandacht van ons. De ontwikkeling bij de **vuursalamander** kan ook nog niet worden gepresenteerd. Het afgelopen jaar is geen goed monitoringsjaar geweest voor de waarnemers waardoor de data incompleet zijn. Dit seizoen gaan we samen met de waarnemers en het CBS kijken hoe we het beste met deze soort kunnen omgaan om tot betrouwbare resultaten te komen. Wordt vervolgd!

Deze grafiek geeft de ontwikkeling weer van het Meetnet. Per jaar komen nieuwe telgebieden bij die door de jaren heen gevolgd zijn.

Prioriteiten

Het Meetnet heeft momenteel vier prioriteiten:

- 1) continuering bestaande telgebieden;
- 2) het herbezetten van vacante telgebieden;
- 3) het uitzetten van nieuwe telgebieden in Natura 2000 gebieden om de kamsalamander te volgen;
- 4) het uitbreiden van rugstreeppaddenroutes om deze soort beter in het Meetnet vertegenwoordigd te krijgen.

Geplande acties

Het Meetnet Amfibieën en het Meetnet Reptielen verdienen op enkele fronten extra aandacht. We hebben daarom besloten om met de gehele Werkgroep Monitoring naar twee aandachtsgebieden af te reizen waar we lezingen, excursies en veldbezoeken zullen houden. Van 11 t/m 15 april zullen we in zuidelijk Limburg, en van 18 t/m 21 april in de Achterhoek verblijven. We hopen voor het Meetnet Amfibieën nieuwe waarnemers te vinden die in enkele Natura 2000 gebieden willen monitoren of vacante gebieden willen herbezetten. Naast deze activiteiten staan ook nog andere excursies en lezingen in de planning. Sommige excursies zullen tevens in het kader van de Inhaalslag plaatsvinden. Voor meer informatie (precieze locatie en aanvangstijden) kan er naar ons gemaaild of gebeld worden (zie colofon), of houd de website in de gaten.

Datum

6 maart	Amfibieënlezing bij Poelenwerkgroep Het Gooi te Hilversum
26 maart	Amfibieënlezing bij het WARD te Assen i.s.m. de Regiocoördinator Stephan Huijgens
11 april	Amfibieën- en reptielenlezing Roermond
14/15 april	Amfibieën- en reptielenexcursie te Brunsummerheide
18 april	Amfibieën- en reptielenlezing 's Heerenberg
21 april	Amfibieën- en reptielenexcursie te steengroeve Willink Weust & Borkense Baan
29 april	Amfibieën- en reptielenexcursie te NW-Drenthe (startpunt SBB Langelo)
6 mei	Amfibieënexcursie bij Groen Natuurlijk te Elst i.s.m. Regiocoördinator Gerrit Kolenbrander
mei	Rugstreeppaddenexcursie omgeving Utrecht i.s.m. Regiocoördinator Floris Breckelmans
mei	Amfibieën- en reptielenexcursie te Leersumsche Veld i.s.m. Project Inhaalslag

Meetnet onder de loep

Deze grafiek geeft de ontwikkeling van het Meetnet weer over de jaren heen. In het algemeen kan gesteld worden dat het Meetnet een lichte groei doormaakt. Jaarlijks komen er nieuwe telgebieden bij maar er raken ook telgebieden vacant. Waarnemers hebben bijvoorbeeld geen tijd meer of verhuizen. Het stopzetten van het RIZA-project in 2002, dat goed was voor 35 telgebieden in het Meetnet, zorgt voor een terugval in omvang waarna het Meetnet weer gaat groeien. Helaas komt het ook voor dat waarnemers wel monitoren maar vergeten de telformulieren retour te sturen.

De kaart van Nederland met daarop aangegeven waar de verschillende telgebieden liggen. De gevulde rondjes zijn de actieve telgebieden waar gemonitord wordt. De open rondjes zijn vacante telgebieden waar geen waarnemer voor is. De vierkantjes staan voor nog uit te zetten telgebieden in Natura 2000 gebieden.

ronde	periode	dagdeel	soorten
oriëntatie	20 maart - 10 april	overdag	Tv, Bb, Rt, Ra
<i>salamander eitjes, eiklompjes & -snoeren, kikkers/padden</i>			
ronde 1	20 maart - 10 april	's avonds	Tsp., Bb, Rt, Ra
<i>salamander eitjes, eiklompjes & -snoeren, kikkers/padden/salamanders</i>			
ronde 2	20 april - 10 mei	's avonds	Tsp., Bc, Rec
<i>salamander-, kikker- & paddenlarven, volwassen salamanders, roep rugstreeppad & groene kikkers</i>			
ronde 3	20 mei - 10 juni	's avonds	Tsp., Bc, Rec
<i>salamander-, kikker- & paddenlarven, volwassen salamanders, roep rugstreeppad & groene kikkers</i>			
ronde 4	10 juni - 31 juli	overdag	(Bb, Bc, Rt) Rec
<i>plonzen tellen groene kikkers, juveniele padjes en kikkers</i>			

Deze tabel laat goed zien wanneer je het beste kunt gaan monitoren om bepaalde amfibiesoorten aan te treffen. Planning is het halve werk bij het monitoren!

Bb - gewone pad, Bc - rugstreeppad, Ra - heikikker, Rec - groene kikkercomplex, Rt - bruine kikker, Tv - kleine watersalamander, Tsp. - watersalamanders (kam-, Alpen-, vinpoot- en/of kleine watersalamander).

ALS T'U BELIEFT: PAS OP VOOR TEKEN!

Annie Zuiderwijk

Iedereen die in het vrije veld rondloopt moet zich realiseren dat de kans groot is om een tekenbeet op te lopen. Tekenen zijn tegenwoordig het gehele jaar door aanwezig, vooral van mei tot augustus met een piek in juni-juli. Voorkomen is gemakkelijker dan genezen, dus waar kun je op letten:

Kleding: hoed met brede rand, lange mouwen en hoge gladde laarzen met de broekspijpen erin. Een **voorbehoedmiddel** helpt: Care Plus DEET Anti-insect is goed tegen muggen, steekvliegen en teken. Als gel en spray verkrijgbaar. Wie niet van zo'n goedje houdt raad ik Tea Tree Oil aan, verkrijgbaar in de Natuurwinkel. Het is en ruikt heel sterk naar Eucalyptus. Een paar druppels in de handpalm, water erbij en dan de natte handen langs armen, gezicht en broekspijpen strijken.

Ga niet in het gras zitten, liggen of stilstaan, maar kies daarvoor een onbegroeide plek, kaal zand is veilig.

Controleer 's avonds je lichaam op teken, dat is moeilijk want die kleine nymfen zijn tussen sproetjes en haren niet goed te zien. Gooi al je **kleren in de was**, vooral de sokken! Het is vaker gebeurd dat teken in sokken overleven en toeslaan als de sokken een of twee dagen later weer aangetrokken worden. Als je toch een teek hebt dan voel je dat meestal de eerstvolgende nacht, het begint te jeuken.

Verwijder de teek met nagels of pincet (er zijn ook tekentangen maar daar kan ikzelf niet mee overweg). Niet elke teek draagt de gevreesde *Borrellia*-bacterie, maar ongeveer 30% wél. Dus één op de drie keer kan het raak zijn! Het is nu zaak om op te letten of er een **rode ronde vlek** verschijnt die groter wordt, vanaf één tot twee weken na de beet. Als zo'n vlek of kring verschijnt was de teek besmet en heb je nu ook zelf de *Borrellia*-bacterie. Direct naar de huisarts voor een **kuur antibiotica** en dan is het leed geleden. Sommige mensen krijgen geen rode ring of vlek maar in het geval van besmetting krijgt iedereen griepachtige verschijnselen, met name lusteloosheid. Dus dan moet dat de waarschuwing zijn. Bij twijfel kun je via de huisarts, een test laten doen. Die test toont aan of het lichaam antistoffen heeft aangemaakt tegen de bacterie, wat dus een bewijs is voor besmetting. Zo'n test geeft pas resultaat ongeveer vanaf zes weken na de beet. En ook: **niet alle testen zijn deugdelijk**. Op internet is er heel veel info over de Ziekte van Lyme te vinden, te beginnen bij: <http://www.lymenet.nl>. Laat je plezier in de natuur niet verzieken; Laat je niet Lymen!

De verschillende stadia van de teek op een rij. De kleinste teek wordt nymf genoemd en is maar 1 mm groot.

De rugstreeppad in de oostelijke mijnstreek

Mai Arets

In het uiterste zuidoosten van Nederland leven rugstreeppadden in een uniek leefgebied: deze rugstreeppadden leven op de resten van de oude mijnindustrie, zetten hun eisoeren af in gitzwart water en zij deelden dit leefgebied met de vroedmeesterpad.

Grensrivier

We wonen in Eygelshoven in de gemeente Kerkrade. Vanaf de achterkant van ons huis kijken we zo over het Wormdal uit waar het grensscheidende riviertje de Worm stroomt. In de gebieden die wij regelmatig bezoeken, komen heel wat soorten reptielen (hazelworm, levendbarende hagedis en misschien zelfs ringslang) en amfibieën (kleine watersalamander, vinpootsalamander, alpenwatersalamander, bruine kikker, meerkikker, bastaardkikker, gewone pad, rugstreeppad en vroeger ook vroedmeesterpad) voor. Vooral de rugstreeppad komt hier veel voor. Ik bezoek het gebied al bijna 35 jaar en in het hele dal vond en vind ik nog steeds rugstreeppadden. Vroeger als we op zoek waren naar hagedissen zag ik ze af en toe langs de spoorlijn rennen en dan tijdens het warmste gedeelte van de dag. Samen met vrienden vingen we er veel op de hellingen van de vliegassbekkens ter hoogte van Eygelshoven. Hier vonden we ook veel vroedmeesterpadden, diverse salamanders en zo nu en dan een gewone pad.

Mijnafval

De rugstreeppad vinden hier we vooral op de stukken waar mijnsteen ligt. Deze onbruikbare steen werd vroeger uit de steenkoolmijnen gehaald tijdens het graven naar steenkoolhoudende lagen. In Eygelshoven lagen jaren geleden nog vliegassbekkens waar vliegass en brandbaar (dus bruikbaar) steenkoolstof, van het wassen van de kolen, kon bezinken. Deze bekkens waren ca. 8 meter hoog en werden gevormd door wallen van mijnsteen. Oude bekkens verlandden langzaam en op sommige bleef er tijdelijk water staan dat ook nog eens snel opwarmt door het onderliggende zwarte gesteente. Zeer gunstig dus voor de rugstreeppad, maar ook voor de vroedmeesterpad die hier hopelijk weer terugkeert. Enkele jaren geleden werd de grootste populatie rugstreeppadden bedreigd door het afgraven van de vliegassbekkens. Ik heb toen aan de bel getrokken. Leo Paulsen uit Rimburch heeft toen heel wat moeite gedaan om samen met een aantal RAVONners, een ambtenaar van de gemeente en dhr. Hodzelmans (die hier ging afgraven) het afgraven te stoppen en een aantal poelen weten te regelen voor de rugstreeppad.

Foto: Mai Arets